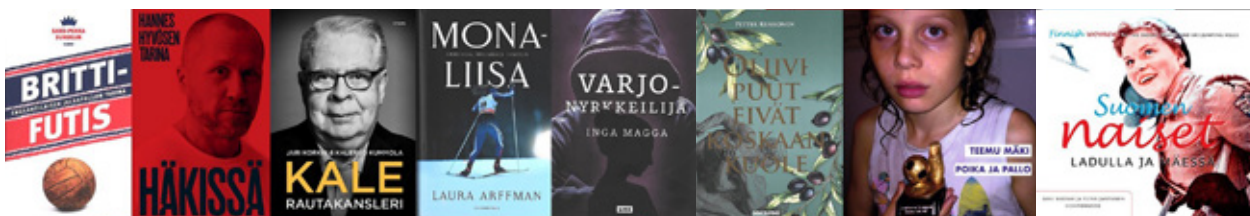

Urheilukirjavuosi 2020: Kaunokirjallisuudessa laatua – elämäkertoissa laajuutta

Painetun kirjan kuolemaa on ennustettu koko tämän vuosituhatosen. Tiedot ovat urheilukirjatarjonnan perusteella ennenaikaisia. Etenkin urheilijaelämäkertoja tehtaillaan enemmän kuin koskaan. Urheiluaiheinen kaunokirjallisuus ponnisti vuonna 2020 suorastaan uudelle tasolle.

Vuoden urheilukirja 2020 -finalistit.

AIKOJEN ALUSTA LASKETTUNA on ilmestynyt noin 350 suomalaista urheilukirjaa, jotka voi luokitella elämäkerraksi. Vuoteen 1969 mennessä suomalaisia urheiluelämäkertoja oli julkaistu kolmisenkymmentä – saman verran kuin vuoden 2020 aikana.

Elämäkertojen ohella suomalaista urheilukirjavuotta 2020 leimasi kaunokirjallisuuden vahva panos. Vuoden urheilukirja -kilpailun finaaliin ylsi peräti kolme lajityypin edustajaa, kaksi romaania ja yksi runoteos. Vuoden urheilukirjaksi valittu romaani *Varjonyrkkeilijä* (Inga Magga, Like) kertoo urheilun synkimmästä puolesta, valmentajan vallasta ja urheilijan hyväksikäytöstä.

Suomen yhdistetyn hiihdon päävalmentajana tunnetun **Petter Kukkosen** romaani *Oliivipuut eivät koskaan kuole* (Docendo) on hämmästyttävä, 759-sivuinen järkäle. Teoksen rakenne ja kerronta on poimittu suoraan **Mika Waltarin** historiallisista romaaneista, joissa päähenkilö seikkailee menneessä maailmassa ja kertoo vaiheistaan vanhanaikaisella tyylillä. Kukkosen romaanin päähenkilö on ateenalainen painija, jonka käänteet kohti 104. olympiadin kisoja 364 eKr esitetään waltarilaisella, Raamatun Saarnaajan kirjasta alun perin lainatulla poljennolla.

Urheiluelämäkertojen painopiste on siirtynyt jatkuvasi enemmän urheilun ulkopuolelle. Urheilija tuntuu muuttuvan lukijoiden ja sitä myöten kustantajien silmissä sitä kiinnostavammaksi, mitä enemmän elämässä on tapahtunut dramaattisia käänteitä. Suorastaan oma lajityyppinsä alkaa jo olla entisten jääkiekkoilijoiden päihitteiden käyttöä käsittelevä teos. Viime vuonna sitä edusti **Hannes Hyvösen** elämäkerta *Häkissä*.

Aivan oma tragiikkansa on kirjassa *Mona-Liisa – urheilija, muusikko, ihminen*. **Mona-Liisa Nousiainen**, monilahjakkaan harmonikkamestarin ja maailmancup-voittoon yltäneen hiihtäjän, tarinan kirjoitti toimittaja ja päähenkilön ystävä **Laura Arffman**. Lukukokemus on poikkeuksellisen intensiivinen, kun taustalla on jo ennakkoon tietoa vakavasta sairaudesta ja elämän päättymisestä 36-vuotiaana.

Suurin osa urheiluelämäkertoista kirjoitetaan varsin nuorista ihmisistä, juuri kilpauransa päättäneistä. *Mona-Liisa*-kirjan lisäksi kokonaisen elämän käsitti myös teos *Arto Tolsa – yksi yhdestätoista* (Kimmo Muttilainen, VK-Kustannus), jossa kuvataan suoraan mutta kunnioittavasti aikansa parhaan suomalaisen jalkapalloilijan lopulta itsemurhaan päätyneet vaiheet.

Kirjavuosi 2020 toi kelpo elämäkerrat urheilumuotonsa suurimmista tähdistä, kolminkertaisesta Vuoden urheilijasta ja keihäsmiehestä **Tero Pitkämäestä**, suunnistuskuningattaresta **Minna Kaupista** sekä suomalaisen paraurheilun suurimmasta nimestä **Leo-Pekka Tähdestä**. Oikeutettujen elämäkertakirjojen sarjaan kuuluu myös Suomen vanhimman elossa olevan olympiavoittajan ja -mitalistin **Siiri Rantasen** elämäkerta, jolle tuskin olisi voinut edes harkita muuta nimeä kuin *Äitee* (**Jari Porttilla**, Docendo).

Jalkapallo ohitti jääkiekon kirjasarjassa

Vuoden 2020 piti olla suuri suomalainen jalkapallovuosi. Miesten EM-lopputurnaus siirtyi mutta kirjoja ehti syntyä odotetusti. Helsingin Sanomien toimittaja **Ari Virtasen** *Oi Suomi on!* kuvasi yksityiskohtaisesti ja sisäpiiristä käsin

Huuhkajien tien kohti karsintapaikan varmistumista. Urheilumuseon tuottama *Kivinen kisamatka* puolestaan käsittelee koko Suomen miesten maajoukkueen historiaa kattavine tilastoineen (kirja-arvio Liikunta & Tiede 5/2020).

Vuoden urheilijaksi 2019 valitusta **Teemu Pukista** ilmestyi kaksikin kirjaa, joista **Mika Wickströmin** kirjoittama ja **Arto Nyysösen** kuvittama *Teemu Pukki Baby* osuu maaliin noin kymmenvuotiaiden sarjassa. Oivaltava, humoristinen piirrosjälki ja vaativiakin urheilutermejä sopivasti annosteleva teksti maistuvat myös vanhemman lukijan sisäiselle pikkupojalle.

Kaiken kaikkiaan jalkapallosta julkaistiin vuonna 2020 kirjoja monipuolisesti: tuli junioripelajaajille suunnattu *Matkani futaaajaksi* (**Johanna Harkkila** & **Ari Virtanen**, Tammi, arvio Liikunta & Tiede 5/2020), tuli miesten maajoukkueen päävalmentaja **Markku Kanervan** valmennusfilosofiaa ja henkilökuvaa avannut *Markku Kanerva – näin valmennan voittajia* (**Alpo Suhonen** & **Risto Pakarinen**, Into, arvio Liikunta & Tiede 3/2020), tuli jalkapallohistoriaa niin Lapista (*Poron voimalla – napapiirin jalkapallon historia*) kuin eteläisimmästä Suomestakin (Palloliiton Uudenmaan piirin historiikki *Pelintekijät*).

Jääkiekko on edelleen maan suosikkilaji mutta viime vuonna kiekkokirjojen määrä putosi MM-vuodesta 2019. Sivumäärä säilyi melkein pä ennallaan – siitä vastasi **Ari Mennanderin** järkäle *Leijonakuningas – Kalevi Nummisen tarina* (Docendo). 600-sivuinen mammutti laventaa välillä kovin kauas Tapparannan miehestä, mutta joka tapauksessa Mennander nostaa esiin suomalaisen jääkiekon vähemmän tunnettuja käännekohtia, joista monessa oli mukana juuri Numminen. Huolellisemmalla toimitustyöllä ja tiivistämällä Nummisen elämäkertaa jatkaisi ja vieläpä parantaisi Mennanderin **Jari Kurri** ja **Teemu Selänne**-kirjojen komeaa ketjua. Nyt lukijalle jää vastuu poimia sivumassasta todelliset helmet, joihin muiden muassa kuuluu kuvaus yleisurheiluvallmentajana maailman huipulla toimineen **Tapani Ilkan** ja Nummisen ystävydestä ja yhteistyöstä.

Historiasarjan kärjessä naisten hiihto

Seura-, järjestö- ja lajihistoriat ovat yksi urheilukirjallisuuden peruslaji. Viime vuosi ei tuottanut näiden osalta mitään mullistavaa. Lähes päätoimisesti urheilukirjoja viime vuosina kirjoittaneen **Kalle Virtapohjan** historiateos *Keravan Urheilijat – liikettä jäsenille vuodesta 1918* on tyylikäs esitys, johon onneksi on otettu tiiviinä koosteena mukaan myös seuran historian ensimmäiset 50 vuotta eli edellisessä historiikissa käsitelty ajanjakso 1918–1968. Harvoin nimittäin lukijalla on käytettävissä aiempia historiateoksia, ja harvoin vuosikymmenten takaisissa historioikeissa on myöskään luotu kovin kokonaisvaltaista kuvaa tapahtumista.

Edustavan poikkeuksen edelliseen sääntöön tarjoaa jonsuulaisen suunnistusseura Kalevan Rastin historian jatko-osa *Hornankuusesta maailman huipulle – Kalevan Rasti 2001–2020*. Sama kirjoittaja **Hennariikka Lonka** oli asialla 20 vuotta aiemmin kirjalla *Tuuliajelulta Hornan Kuu-*

seen – Kalevan Rasti 1950–2000. Kun lisäksi ulkoasusta on molemmissa historiateoksissa vastannut kirjoittajan sisiko **Annariitta Kottonen**, ratkaisu itsenäisestä jatko-osasta toimii. Merkillepantavaa on myös se, että sisaruksista kumpikin on itse kilpaillut lajin huipulla – harvinaista sekin urheilukirjoittajien joukossa.

Tärkeän aukon urheilukirjahyllyssä täytti Suomen Kuu-rojen Urheiluliiton satavuotishistoriikki *Voitto ja kunnia*, jonka kirjoitti kuurojen salibandymaajoukkueessa pelannut **Salla Fagerström**. Harmillisesti teoksen tekstiosuus täyttyi kilpailuista ja tuloksista, jotka kuitenkin olisivat omimmillaan tilastoliitteissä. Kirjan kuva-aineisto on monipuolinen ja osin suorastaan upea, mutta turhan suuri osa kuvista on lipsahtanut mukaan aivan liian pienellä tarkkuudella digitoituna.

Historiakirjojen sarjassa kunnostautui vuonna 2020 Hiihtomuseon teos *Suomen naiset ladulla ja mäessä*. **Suvi Kuisman** ja **Tiina Jantusen** kirjoittama kirja perustuu Hiihtomuseon kymmenen vuoden takaiseen näyttelyyn. Kuvitukseltaan naisten hiihtohistoria on upeaa jälkeä, vain uudempien aikojen sankarien kronologisten kasvokuvagallerioiden kohdalla jää parantamisen varaa. Kirjassa käydään läpi Suomen naisten maastohiihtomenestys, mutta pääosaan nousevat monipuoliset teemaluvut, kuten hiihtoasut, naisten harjoittelumahdollisuudet ja roolit mediassa.

Kirjan juuret museonäyttelyssä ilmeisesti näkyvät englanninkielisissä osuuksissa, jotka on ryhmitelty ranskalaisiin viivoihin. Vaikka mäkihyppy on mukana teoksen nimeä myöten, ja ampumahiihdostakin kerrotaan, alppihiihtoa ei käsitellä naisten tunturihiihtokursseja enempää.

Pettymykset ja ilon aiheet

Erkki Alajan kirjaan *Olympiastadion* kohdistui ainakin itselläni suuret ennakko-odotukset. Pettymys oli, että tapahtumaluettelot ja Stadionsäätiön toimintakertomukset nousevat niin suureen osaa ohi Alajan mestarillisesti hallitsemien pikkutarinoiden. Taittotyö etenkin pienten kuvien osalta herättää kysymysmerkkejä: miksi tunnettu laadukkaiden urheilukirjojen kustantaja Teos ei panostanut enempää? **Teijo Pyykkösen** arvostelu kirjasta oli osuva ja suora (Liikunta & Tiede 4/2020).

Korona-aika lienee muuttanut yhden urheilukirjallisuuden lajityypin aseman pysyvästi. Kotikuntoiluun saa vinkkejä videolta helpommin ja luontevammin kuin kirjasta. Saleillakaan ei jumppamaton vieressä ole näkynyt kirjoja, mutta puhelin siihen sopii.

Lopuksi erityismaininta: aikana, jolloin jopa jääkiekon vuosikirjan painamisesta on luovuttu, Jääpallokirjan tekijät painavat kaasua. Vuoden lopulla ilmestynyt *Jääpallokirja ja 2021* on peräti kovakantinen.

MATTI HINTIKKA

tuottaja

Urheilumuseo

matti.hintikka@urheilumuseo.fi